

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

4829 Методичні вказівки
до проходження практики переддипломної
для студентів спеціальності *101 «Екологія»*
освітнього ступеня «бакалавр»
усіх форм навчання

Суми
Сумський державний університет
2022

Методичні вказівки до проходження практики переддипломної для студентів спеціальності 101 «Екологія» освітнього ступеня «бакалавр» усіх форм навчання / укладачі Л. Л. Гурець, І.О. Трунова. – Суми : Сумський державний університет, 2022. – 18 с.

Кафедра екології та природозахисних технологій

ЗМІСТ

	С.
1. Мета та завдання практики переддипломної	4
2. Організація проходження практики.....	7
3. Зміст і програма практики переддипломної.....	9
4. Структура звіту з практики переддипломної.....	10
5. Оформлення звіту з практики переддипломної.....	12
6. Захист звіту з практики переддипломної	12
Додатки	15

1. Мета та завдання практики переддипломної

Практика переддипломна є обов'язковою частиною професійної підготовки бакалаврів і невід'ємною складовою освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Практику переддипломну проводять перед виконанням кваліфікаційної роботи бакалавра, вона є підсумковою ланкою практичної підготовки студентів. Під час практики поглиблюються та закріплюються теоретичні знання з фахових дисциплін, завершується формування бази фактичного матеріалу для виконання кваліфікаційної роботи. Вона покликана забезпечити закріплення теоретичних знань та набуття професійних навичок і вмінь студентами, адаптувати їх до майбутньої роботи за спеціальністю, а також дати можливість для збирання та аналізування матеріалів для написання кваліфікаційної роботи.

Методичні вказівки розроблені на підставі Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 8 квітня 1993 р. № 93, та Положення про організацію та проведення практики здобувачів вищої освіти Сумського державного університету (введено в дію наказом №1372-І від 17 грудня 2021 р.).

Метою практики є узагальнення і вдосконалення здобутих загальних і фахових компетентностей та програмних результатів навчання, опанування професійним досвідом та їхньої готовності до самостійної трудової діяльності, а також збору матеріалів для виконання кваліфікаційної роботи.

Відповідно до зазначеної мети **завданнями** практики переддипломної є:

- застосування одержаних у процесі навчання знань безпосередньо в межах організаційної структури, де проходить практика (бази переддипломної практики);
- збирання матеріалу для підготовки та написання кваліфікаційної роботи, використання матеріалів, отриманих під

час практики переддипломної в процесі підготовки та написання кваліфікаційної роботи, доповнення знань за окремими питаннями, пов'язаними з темою роботи;

- поглиблення та розширення теоретичних знань, одержаних упродовж навчання в університеті за спеціальністю та застосування їх безпосередньо під час підготовки кваліфікаційної роботи;

- набуття навичок самостійної роботи за обраною спеціальністю;

- перетворення фундаментальних і прикладних знань за фахом на професійні компетенції, набуття досвіду фахової діяльності;

- опанування навичок аналізу, інтерпретації інформації, вироблення конструктивних пропозицій, формування дослідницьких, аналітичних, організаторських, комунікативних якостей;

- опанування навичок колективної, командної роботи, а також самостійного прийняття рішень, додержання норм і правил професійної етики.

Компетентності та результати навчання практики переддипломної:

- уміти проводити пошук інформації з використанням відповідних джерел для прийняття обґрунтованих рішень;

- уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, роботи презентації та повідомлення;

- усвідомлювати відповідальність за ефективність та наслідки реалізації комплексних природоохоронних заходів;

- уміти обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних;

- брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.

Практика переддипломна забезпечує безперервність і послідовність одержання необхідного обсягу теоретичних знань і практичних навичок, що відповідають освітньому ступеню бакалавра спеціальності 101 «Екологія».

Виконуючи завдання практики, студенти повинні виявити творчий, системний підхід до аналізування та оцінювання стану природоохоронної роботи на підприємстві, організації, установі і т.п., сформулювати пропозиції щодо їх подальшого вдосконалення.

Практика переддипломна дає студентам можливість набуття практичних навичок за обраним фахом, адаптуватися до виробничого середовища і, отже, підготуватися до подальшої професійної діяльності.

2. Організація проходження практики

Базами практики можуть бути державні, приватні, виробничі та невиробничі підприємства, з якими студенти мають договори на цільову підготовку; філії, з якими кафедра уклала договори; підприємства, на які студенти розподілені за державним замовленням; підприємства та організації за спеціальністю, які пропонують місця практики на ініціативній основі та гарантують проведення практики згідно з програмою; підприємства та організації, працівники яких навчаються в університеті без відриву від виробництва; лабораторії кафедри екології та природоохоронних технологій.

Студенти можуть самостійно підбирати для себе місце проходження практики та пропонувати його для використання. Вибір установи, підприємства чи організації для проходження практики здійснюється з урахуванням:

- теми кваліфікаційної роботи;
- можливості забезпечення кваліфікованого керівництва практикою з боку спеціалістів із найбільшим досвідом.

У разі працевлаштування студента пріоритетним місцем проходження практики є його місце роботи.

Місце проходження практики визначається кафедрою екології та природоохоронних технологій з урахуванням договорів між підприємствами, організаціями та СумДУ. Розподіл студентів за об'єктами практики здійснюється керівником практики та затверджується наказом ректора.

Навчально-методичне керівництво практикою переддипломною покладається на кафедру екології та

природоохоронних технологій. Кафедра забезпечує студентів керівниками – викладачами кафедри.

Керівник практики від кафедри не пізніше ніж за один тиждень до початку практики проводить інструктаж і забезпечує студентів програмою практики та необхідною методичною документацією, здійснює контроль за виконанням програми шляхом перевірки звітів. Керівник практики від кафедри здійснює контроль за проходженням практики відповідно до індивідуальної програми, постійний контакт із керівниками практики від бази практики.

Здобувачі вищої освіти під час практики переддипломної мають такі права:

- обирати організацію для проходження практики;
- отримувати у повному обсязі належні умови з безпеки праці й виробничої санітарії;
- отримувати (за необхідності) консультації від керівників на базі проходження практики і від університету;
- висловлювати власні пропозиції щодо удосконалення процесу практики.

Обов'язки здобувачів вищої освіти:

- суворо дотримуватися правил внутрішнього розпорядку організації;
- знати і чітко дотримуватися правил техніки безпеки і охорони праці;
- своєчасно прибути в організацію для проходження практики, з необхідними документами;
- узгодити з керівниками практики від університету і бази практики календарно-тематичний план практики та графік його виконання;
- працювати над виконанням завдань, що передбачені програмою практики, згідно з термінами, передбаченими графіком навчального процесу;
- брати участь у виробничих нарадах, професійному навчанні та самостійно вивчати нормативну документацію;
- оформити документально результати практики (щоденник, звіт, індивідуальне завдання);

- не пізніше 3-х календарних днів після завершення виробничої практики представити керівнику практики від університету повністю оформлений щоденник та звіт;

- не пізніше 10 календарних днів після завершення виробничої практики представити керівнику практики від університету повністю оформлений щоденник і звіт з практики;

- підготувати до захисту звіту коротку й змістову доповідь з презентацією про проходження практики.

Керівник практики переддипломної від кафедри має право:

- складати й узгоджувати зі здобувачами вищої освіти календарно-тематичний план практики, особливості його виконання;

- відвідувати практикантів, вивчати умови їх праці, стан дотримання трудової дисципліни;

- оцінювати, контролювати здобувачів вищої освіти під час практики;

- викликати здобувачів вищої освіти-порушників плану практики, режиму праці в університет для розгляду цих питань цикловими комісіями, адміністрацією закладу.

Обов'язки керівника практики від кафедри:

- провести організаційні збори зі здобувачі вищої освіти-практикантами, роз'яснити їм завдання, мету, зміст практики, особливості проходження, контролю і звітності;

- сприяти укладанню, вдосконаленню договорів на виробничу практику в кращих підприємствах галузі;

- ознайомити практикантів з програмою практики, погодити з ними календарно-тематичний план практики, враховуючи специфіку діяльності бази практики;

- постійно підтримувати зв'язок з керівниками практики від організації в питаннях організації практики і дотримання графіка проходження;

- оцінювати змістовні аспекти звіту з практики у відповідності до завдань, передбачених програмою та їх презентація на захисті;

- забезпечити своєчасність оформлення документації з практики, наявність необхідних реквізитів.

Керівник практики переддипломної від бази практики має право:

- брати участь в складанні, удосконаленні програми виробничої практики
- брати участь в науково-практичних, підсумкових конференціях з питань виробничої практики;
- брати участь в засіданнях профільних циклових комісій з питань виробничої практики, в роботі комісії із захисту звітів з практики;
- розробляти і рекомендувати університету пропозиції щодо вдосконалення організації виробничої практики;
- одержувати, згідно із Законодавством України, додаткову оплату за керівництво виробничою практикою здобувачів вищої освіти.

Обов'язки керівника практики від бази практики:

- досконало знати програму виробничої практики, її терміни, розробити конкретний календарно-тематичний план практики, довести його до відома практиканта;
- знати кваліфікаційні вимоги до рівня знань, умінь і професійних навиків здобувачів вищої освіти;
- створити практиканту необхідні умови для проходження практики;
- ознайомити практиканта з правилами внутрішнього трудового розпорядку, контролювати їх дотримання;
- забезпечити для практиканта безпечні умови праці, виробничої санітарії;
- розвивати, вдосконалювати практичні уміння й професійні навички здобувачі вищої освіти в усьому спектрі передбачених програмою практики професій;
- надавати практиканту фахові поради з власного досвіду, залучати його до науково-дослідницької, громадської та організаційної роботи;
- здійснювати щоденний контроль обсягу, якості виконаних здобувачів вищої освіти робіт, виховувати в нього почуття відповідальності за доручену справу;
- підготувати характеристику на практиканта, в якій має міститися оцінка за проходження практики переддипломної за

школою ECTS та національною шкалою, яка характеризує рівень знань та навичок, отриманих студентом під час проходження практики, сумлінність виконання програми практики;

- допомагати здобувачу вищої освіти у складанні звіту практики;

- сприяти вихованню в практиканта любові до обраної професії;

- мати певні педагогічні здібності, бути зацікавленим у якійсій підготовці фахівців для галузі.

Під час проходження практики переддипломної здобувачі вищої освіти можуть обіймати такі посади відповідно до класифікатора професій ДК 003:2010, а саме:

- 2148.2 «Фахівець з геосистемного моніторингу навколишнього середовища»;
- 2211.2 «Еколог»;
- 2211.2 «Експерт з екології»;
- 2213.2 «Фахівець з екологічної освіти»;
- 2411.2 «Екологічний аудитор»;
- 2442.2 «Фахівець з управління природокористуванням».

За відсутності вакантного робочого місця студент виконує обов'язки дублера різних спеціалістів.

3. Зміст і програма практики переддипломної

Практику переддипломну проводять відповідно до навчальних планів і графіка освітнього процесу з метою поглиблення знань, одержаних у процесі навчання, набуття практичних навичок та якісного написання кваліфікаційної роботи. Практика переддипломна передбачає вивчення, збирання, оброблення та систематизацію матеріалів для написання кваліфікаційної роботи.

Кожному здобувачу видається індивідуальне завдання, що враховує умови та можливості бази практики, а також відповідає цілям та завданням програми практики.

Зміст практики переддипломної визначається її програмою. Конкретні завдання, які повинні бути вирішені вході

практики, формулюють відповідно з темою та завданням на кваліфікаційну роботу бакалавра.

У період проходження переддипломної практики студенти:

- вивчають організаційну структуру об'єкта практики;
- вивчають екологічні аспекти діяльності підприємства або організації;
- беруть участь у практичній роботі екологічних служб та підрозділів підприємств та організацій;
- виконують індивідуальні завдання.

Практика переддипломна включає в себе ознайомлення з підприємством – базою практики та збір і первинну обробку матеріалів, необхідних для виконання кваліфікаційної роботи бакалавра. Особливу увагу потрібно приділити екологічним аспектам роботи підприємства, організації природоохоронної діяльності, роботі природоохоронних відділів, служб, спеціалістів.

Матеріали, зібрані в результаті проходження практики, повинні мати теоретичну та практичну вихідну інформацію, її аналіз, розрахунки та техніко-економічні обґрунтування, корисні для дипломного проєктування, первинні уявлення про очікувані результати дослідження та шляхи вдосконалення природоохоронної діяльності об'єкта, який вивчався.

За результатами проходження практики переддипломної оформлюється звіт.

4. Структура звіту з переддипломної практики

Звіт з практики включає матеріали, зібрані під час проходження практики. Звіт перевіряє і підписує керівник практики від кафедри та від бази практики.

Зразок титульного аркуша звіту наведений в додатку А.

Титульний аркуш звіту повинен бути скріплений печаткою підприємства, на якому проходила практика.

Індивідуальне завдання практики містить коротку характеристику виконуваної роботи по кожному дню практики. Завдання підписується керівником практики від виробництва. Приклад оформлення індивідуального завдання наведено в

додатку Б.

Відгук керівника практики від бази практики (додаток В), містить коротку характеристику студента-практиканта та роботи, яку він виконував, керівником дається оцінка знань і практичних навичок студента. Відгук підписується керівником практики від виробництва та скріплюється печаткою підприємства.

Текстова частина звіту має зміст з нумерацією сторінок, вступ, основну частину, висновки та список літератури.

У **вступі** (2–3 сторінки) дається коротка характеристика сучасного стану проблеми, на рішення якої спрямована бакалаврська робота. Необхідно сформулювати актуальність вибраної теми кваліфікаційної роботи, мету дослідження, завдання дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, методи дослідження.

В основній частині (30–40 сторінок) наводяться матеріали за темою бакалаврської роботи. У цьому розділі студент повинен показати свої професійні компетентності.

Студенту необхідно ознайомитися з методами вирішення екологічних проблем, пов'язаних із темою дипломної роботи, дослідити актуальність теми, а також виконати огляд літератури за темою роботи.

В огляді літератури потрібно розкрити сучасний стан наукової думки в галузі проблем досліджуваної теми, зробити критичний огляд наукових джерел (монографій, авторефератів дисертацій, наукових статей тощо), зокрема зарубіжних, сформулювати проблемні питання. Використання літературних джерел повинно супроводжуватися обов'язковим посиланням на них.

Розділ завершується стислими висновками, в яких узагальнюються результати напрацювань з обраної теми, виявлені невіршені частини проблеми, що потребують подальшого розв'язання у кваліфікаційній роботі.

Під час проходження практики студент повинен брати участь у науково-дослідних, проєктно-конструкторських і технологічних розробках, що виконуються на базі практики за темою майбутнього дипломного проєкту. Цей матеріал

включається в основну частину звіту.

За наявності відповідних умов, за погодженням із керівництвом бази практики, практикант разом з керівником може провести повний цикл або певну частину експериментальних досліджень, після чого виконати оброблення результатів, аналіз та узагальнення одержаної інформації, сформувавши висновки та пропозиції щодо використання результатів виконаних досліджень у дипломній роботі.

Крім матеріалів з основної частини роботи потрібно також навести матеріали для виконання розділу «Охорона праці та безпека при надзвичайних ситуаціях».

Висновки. Висновки повинні містити загальний огляд одержаних результатів і пропозиції та рекомендації щодо використання одержаних результатів.

Список літератури повинен містити на менше ніж 20 джерел.

5. Оформлення звіту з практики переддипломної

Звіт про проходження переддипломної практики повинен бути виконаний та оформлений із додержанням вимог до наукових робіт, викладених у ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання».

Звіт про проходження переддипломної практики повинен бути написаний літературною державною мовою з додержанням наукового стилю.

Текст звіту повинен бути виконаний за допомогою комп'ютерної техніки на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210x297 мм).

Текст друкують через півтора інтервалу, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту – 14 pt. Розміри полів: верхнє та нижнє – 20 мм, ліве – 30 мм, праве – 15 мм. Абзацний відступ повинен бути однаковим в усьому тексті та дорівнювати п'яти знакам (1,25 см).

Складений студентом звіт має наскрізну нумерацію сторінок, що проставляється у правому верхньому куті.

Оформлений звіт упродовж трьох днів після завершення практики студент подає на кафедру для перевірки керівником практики від кафедри.

6. захист звіту про практику

Захист звітів з практики переддипломної проводиться перед комісією, склад і кількість якої затверджується розпорядженням по кафедрі.

За результатами захисту звіту виставляється оцінка. До захисту повинні бути подані повністю оформлені звіт, характеристика та індивідуальне завдання практики.

Результати захисту оцінюють за 100-бальною шкалою на підставі якості виконання індивідуального завдання, оформлення звіту, ведення календаря, відгуку керівника практики від виробництва та відповідей під час захисту звіту.

Оцінювання змістовних аспектів звіту з практики відповідно до програми практики (індивідуального завдання, виданого керівником практики) – 60 балів.

Презентація та захист результатів практики – 40 балів.

Оцінку *«відмінно»* ставлять, якщо програма практики виконана в повному обсязі, зміст та оформлення звіту відповідають вимогам, а характеристика студента від керівника практики позитивна. На всі запитання, задані членами комісії під час захисту звіту з практики студент дав повні та кваліфіковані відповіді.

Оцінку *«добре»* ставлять за наявності зауважень щодо змісту й оформлення звіту, які не вплинуть на подальше виконання дипломної роботи, а характеристика студента від керівника практики позитивна.

Оцінку *«задовільно»* ставлять у випадку неповної відповідності вимогам до оформлення звіту. Переважна більшість питань програми у звіті висвітлена, однак мають місце окремі розрахункові та логічні помилки. Характеристика студента в цілому позитивна. Під час захисту звіту на запитання членів комісії студент відповідає невпевнено, допускає окремі помилки.

Оцінку *«незадовільно»* студент одержує, якщо в звіті висвітлені не всі розділи програми практики, оформлення звіту не відповідає вимогам. Характеристика студента щодо ставлення до практики та трудової дисципліни негативна. На запитання членів комісії студент не може дати правильних відповідей.

Студент, який не виконав програму практики або одержав незадовільну оцінку під час захисту звіту, направляється для повторного проходження практики у вільний від навчання час.

У разі немотивованого невиконання студентом програми практики або одержання незадовільної оцінки за практику кафедра та деканат порушують питання перед ректором університету щодо його відрахування як такого, що має академічну заборгованість.

Рекомендована література

1. Основи наукових досліджень [Електронний ресурс] : навч. посіб. / М. Мальська, Н. Паньків. — Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2020. — 226 с.

2. Методи вимірювання параметрів навколишнього середовища [Електронний ресурс] : підруч. / Г. І. Гринь, В. І. Мохонько, О. В. Суворін та ін. — Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. — 420 с.

3. Кодекс України про надра.

4. Лісовий кодекс України.

5. Земельний кодекс України.

6. Водний кодекс України.

7. Закон України про охорону навколишнього природного середовища.

8. Закон України про охорону атмосферного повітря.

9. Закон України про відходи.

10. Закон України про охорону земель.

11. Закон України про тваринний світ.

12. Закон України про рослинний світ.

13. Закон України про природно-заповідний фонд України.

14. Постанова КМУ від 06.03.2019 р. №182 “Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією”.

15. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря (Наказ Міністерства юстиції від 11.05.2019 №1453/5 “Про скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правового акта”).

16. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів (наказ від 20.07.2009 №389).

Додаток А
(обов'язковий)

Зразок оформлення титульного листа звіту

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет технічних систем та енергоефективних технологій
Кафедра екології та природозахисних технологій

**Звіт про проходження
практики переддипломної**

Виконав(ла) здобувач гр. _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Керівник від кафедри _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Керівник від бази практики _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Суми – 20__

Додаток Б
(обов'язковий)

Зразок оформлення індивідуального завдання практика

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

для проходження практики переддипломної

здобувача _____

(прізвище, імя, по батькові)

період з _____ 20__ р. по _____ 20__ р.

спеціальність _____

освітня програма _____

Мета практики: _____

_____

_____

Основні завдання: _____

_____

_____

_____

_____

_____

Календарний план проходження практики

№	Вид робіт	Термін виконання
1	Визначення мети роботи, об'єкту і предмету дослідження	
2	Складання індивідуального плану проходження практики	
3	Збір, систематизація й узагальнення матеріалу для використання у кваліфікаційній роботі	
4	Розроблення практичних рекомендацій	
5	Оформлення комплекту звітних матеріалів про проходження практики	

Затверджую
Керівник практики від кафедри

(підпис) _____ (імя та прізвище)
«___» _____ 20__р.

Індивідуальне завдання отримав(ла)
Здобувач вищої освіти _____

(підпис)
«___» _____ 20__р.

Додаток В
(обов'язковий)

Зразок оформлення характеристики з бази практики

**Характеристика
студента групи _____**

_____
(П. І. П/б студента)

«__» _____ 20__ р.

Керівник від бази практики

_____ Печатка установи
(посада) (підпис) (ініціали, прізвище)

У характеристиці необхідно зазначити про: рівень теоретичних знань, одержаних в університеті; наявність практичних навичок для самостійного вирішення професійних завдань; ступінь володіння та використання інформаційних систем; уміння працювати в колективі; уміння додержуватися правил внутрішнього розпорядку; ставлення до доручень під час проходження практики. **Обов'язково повинна стояти оцінка, на яку заслуговує студент.**

Навчальне видання

Методичні вказівки
до проходження практики переддипломної
для студентів спеціальності 101 «Екологія»
освітнього ступеня «бакалавр»
усіх форм навчання

Відповідальний за випуск Л. Д. Пляцук
Редактор Н.М. Мажуга
Комп'ютерне верстання Є. В. Батальцева

Формат 60x84 / 16. Ум. друк. арк. 1,05. Обл.- вид. арк.1,03.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.